

Міністерство освіти і науки України
Університет Григорія Сковороди в Переяславі

ВАСЮК Ірина Василівна

УДК 101:316.6-057.875:316.3

**СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТА В ПЕРІОДИ
СУСПІЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ: ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ**

09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття ступеня
кандидата філософських наук

Переяслав – 2021

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі філософії, біоетики та історії медицини Національного медичного університету імені О. О. Богомольця Міністерства охорони здоров'я України.

Науковий керівник

доктор філософських наук, доцент
Іщук Наталія Василівна,
Національний медичний університет імені
О. О. Богомольця,
професор кафедри філософії, біоетики та
історії медицини.

Офіційні опоненти:

доктор філософських наук, професор
Вашкевич Віктор Миколайович,
Національний педагогічний університет
імені М.П.Драгоманова,
завідувач кафедри соціальної філософії,
філософії освіти та освітньої політики

доктор філософських наук, доцент
Лукашенко Марина Володимирівна,
Донецький національний університет імені
Василя Стуса,
доцент кафедри теорії та історії держави і
права та філософії права.

Захист відбудеться 23 вересня 2021 року об 11⁰⁰ на засіданні спеціалізованої вченої ради К 27.053.05 Університету Григорія Сковороди в Переяславі за адресою: вул. Сухомлинського, 30, м. Переяслав, Київська обл., 08401.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Університету Григорія Сковороди в Переяславі за адресою: вул. Сухомлинського, 30, м. Переяслав, Київська обл., 08401.

Автореферат розісланий 23 серпня 2021 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Н.Ф. Юхименко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Загострення уваги до сучасних трансформацій покоління студентської молоді зумовлено змінами, які відбувалися в індустріальному суспільстві при переході до постіндустріального суспільства. У період формування постмодерної спільноти в контексті трансформації наявних ціннісних парадигм здійснюються радикальні перетворення соціальності. Вони стосуються всіх сфер буття людської особистості, у тому числі її професійної соціалізації. Зазначимо, що становлення особистості студента за сучасних умов є контроверсійним процесом на перетині гармонійних і дисгармонійних чинників, що відображає стан аксіосфери соціуму.

Динамічні і подекуди непередбачувані соціальні трансформації виступають каталізаторами змін в університеті як ключовій інституції професійної соціалізації сучасної молоді. Акторами і водночас реципієнтами цих змін є не тільки студентство, а й викладацький склад, стратегічним завданням якого є сформувати університет як цілісну навчально-виховну систему, яка має бути налаштована на вимоги актуальних освітніх стандартів й водночас має на меті сформувати фахівця, потрібного на сучасному ринку праці, який сформувався як особистість з високим рівнем культурних орієнтирів та свідомим громадянином власної держави. Порівняно з освітніми парадигмами модерної доби, новітніми феноменами, які нині мають визначальний вплив на освітньо-виховний процес, стали такі: гнучкість і плюралізація освітніх моделей і форм навчання; поява змішаного типу навчання, що поєднує аудиторне і цифрове навчання; зростання нових, швидко змінюваних вимог до майбутнього фахівця, що потребує інноваційних парадигм професійної соціалізації і новітніх підходів до осмислення системних трансформацій, які переживає сучасна система вищої освіти.

Означені чинники мають безпосередній вплив на освіту і виховання майбутнього покоління. Від зворотного, покоління, яке формується сьогодні, у середньостроковій і довгостроковій перспективі визначатиме соціальні стратегії майбутнього. За таких умов виникає потреба систематизації і цілісного міждисциплінарного аналізу процесів формування особистості студента. Це вимагає теоретичної рецепції закономірностей цього процесу із залученням здобутків соціальної філософії і філософії історії, а також різних галузей філософського знання.

Ступінь розробки проблеми. Античними філософами Протагором, Сократом, Платоном, Аристотелем окреслено досить широке коло проблем, пов'язаних із освітніми аспектами формування особистості, актуальними й дотепер. Головними серед них були такі: способи кореляції соціального статусу людини з її інтелектуальними здібностями і освітою; місця освіченості в практиках інтеграції особистості до суспільства; діалектика вродженого і набутого знання; співвідношення універсального і спеціального знання; співвідношення теоретичного і практичного знання; абсолютизації чи інструменталізації знання.

Середньовічні філософи та філософи доби Відродження – Августин Блаженний, Іоанн Златоуст, Тома Аквінський, Піко делла Мірандола, Микола Кузанський – також перебували на позиціях пріоритетності універсального знання для розвитку особистості, внівши свої поправки й до інших дискурсів означеної проблематики.

Концептуально насичена філософія Нового часу, представлена Р. Декартом, Ф. Беконем, Дж. Локком, поглибила дискурс інструменталізації особистісного знання. А в період ХІХ – першої половини ХХ століття відбулося поєднання класичних і неklasичних підходів до щодо ролі освіти у формуванні особистості. Пліуралізація підходів щодо цієї проблеми властива й сучасній філософії, у якій немає чіткої усталеної конвенції щодо більшості з цих питань.

Проблема адаптації особистості в умовах суспільних трансформацій віддзеркалена в дослідженнях сучасних вітчизняних авторів: В. Андрущенко, Є. Бистрицького, Н. Бойченко, В. Вашкевича, Л. Горбунової, А. Єрмоленка, Н. Іщук, М. Козловця, В. Кременя, М. Лукашенко, М. Михальченка, О. Полисаєва, П. Сауха та інших.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. зміст дисертації відповідають планам комплексних науково-дослідницьких програм кафедри філософії, біоетики та історії медицини Національного медичного університету імені О.О. Богомольця «Сучасні соціальні концепти: соціально-філософський та релігієзнавчий аспекти» (2017–2019 роки), (державний реєстраційний номер 0117U002265); «Феномен медицини: філософські, релігієзнавчі та історичні виміри» (2020–2022 роки) (державний реєстраційний номер 0119U104009). Тема дисертаційного дослідження затверджена вченою радою Національного медичного університету імені О.О. Богомольця (протокол № 6 від 09 лютого 2012 року).

Метою дисертаційного дослідження є соціально-філософський аналіз соціальної адаптації студентства в процесі професійної соціалізації під кутом зору суспільних трансформацій сучасного суспільства.

Окреслена мета зумовлює необхідність розв'язання таких **дослідницьких завдань**:

- виявити та обґрунтувати методологічні засади філософського осмислення соціальної адаптивності особистості студента;
- узагальнити культурно-історичні чинники становлення спільноти студентства в контексті індивідуальних адаптивних стратегій;
- обґрунтувати ідентифікаційні характеристики, що вирізняють студентство з-поміж інших соціальних спільнот у руслі індивідуальних стратегій професійної соціалізації;
- прояснити закономірності трансформацій освітньої і ціннісної сфери сучасного студентства в контексті викликів сьогодення;
- систематизувати специфіку впливу онлайн-освіти на професійну соціалізацію сучасного студентства.

Об'єкт дослідження – європейське студентство у сучасних закладах вищої освіти.

Предмет дослідження – особистість студента у контексті сучасних суспільних трансформацій.

Методи дослідження. Для досягнення мети та розв'язання поставлених завдань у дисертаційній роботі передусім було застосовано синергетичний підхід, який дозволив дослідити особистість студента в контексті суспільних трансформацій, що відбуваються на макро- і мікросоціальному рівнях з урахуванням нелінійних процесів і точок біфуркації, властивих цим процесам. Культурно-історичний підхід прояснив кореляцію між розвитком суспільства та особистістю студента. Поєднання методів філософської антропології, філософії освіти, феноменології дало змогу розкрити особливості розвитку особистості студента в дискурсі соціально-філософського знання, різноманітних соціальних і освітніх практик. Специфіку сучасного етапу адаптації студентства до життя в умовах плинності прояснено за допомогою методологічних принципів проксеміки. Для розв'язання більш конкретних завдань дисертації використано методи герменевтики, компаративний, аналітичний, а також інші міждисциплінарні методи тією мірою, якою вони відповідають дослідницькій меті.

Наукова новизна результатів дисертаційного дослідження полягає у здійсненні комплексного аналізу професійної соціалізації особистості студента в контексті суспільних трансформацій; виявленні сутності, особливостей, функціональності цього феномену в руслі фундаментальних викликів сучасного світу.

Наукова новизна результатів розкрита в основних положеннях, які виносяться на захист:

Уперше:

– виявлено і обґрунтовано культурно-історичні чинники становлення спільноти студентства в контексті індивідуальних адаптивних стратегій. Окреслено основні вектори адаптації університету як соціального інституту до потреб суспільства в дискурсі професійної соціалізації студентів;

– запропоновано соціально-філософський дискурс концепту «покоління проксі». Для цього осмислено життєві стратегії нинішнього покоління студентства як адаптивних соціальних практик, що дозволяють молоді пристосуватися не тільки до трансформацій на ринку праці, а й до екзистенційних викликів сучасності. Згадані соціальні практики проаналізовано не тільки в контексті їхнього впливу на якість освіти, а здебільшого з позицій адекватності вимогам ринку праці;

– доведено, що нині в середовищі студентської молоді актуалізовано не активні, а реактивні адаптивні соціальні практики, що виражаються у вимушеному плануванні молоддю здебільшого короткострокових, а не середньострокових (і тим більше довгострокових) професійних перспектив; у намаганні опікуватися лише тими проблемами, які стосуються безпосередньо окремо взятої людини (проксеміка), свідомим обмеженням амплітуди соціальної відповідальності.

Набуло подальшого розвитку:

– систематизація атрибутів студентства як соціальної спільноти, поєднаної не лише соціальним статусом і рівнем очікування до неї з боку суспільства, а й іншими істотними етичними, інтелектуальними, діяльними тощо характеристиками, що вирізняють її поміж інших соціальних спільнот. Систематизовано механізми інтеграції окремих індивідів до цієї спільноти в контексті феномену адаптивної професійної соціалізації;

– узагальнення позитивних, негативних і амбівалентних чинників сучасної соціальності, найбільш вагомих з позицій формування молодого покоління. Серед позитивних виокремлено наявність широкого кола можливостей для особистісного і професійного розвитку студентської молоді. З-поміж негативних чинників спостережено такі: криза соціальності і інструменталізоване ставлення до Іншого. Амбівалентно на соціалізацію молодого покоління впливають такі чинники: зростаюча глобалізація, споживацькі і гедоністичні інтенції в суспільстві, проникнення віртуальної реальності в усі сфери буття соціуму; а в контексті перспектив працевлаштування молоді – поява нового класу, прекаріату;

– обґрунтування різноманітних підходів до аксіосфери сучасної молоді, зокрема з позицій ранжування життєвих стратегій молоді за належністю до парадигм конформізму чи нонконформізму та з позицій соціальної значущості молодіжних субкультурних рухів і утворень;

– доведення амбівалентності впливу цифрової освіти на професійну соціалізацію сучасної молоді. Це виражається в її спроможності, з одного боку, забезпечувати безперервність навчального процесу, в умовах кризового стану суспільства зберігати значний освітній потенціал. З другого боку, бути малоєфективною щодо формування етосу і габітусу професії, які викристалізуються і актуалізуються в просторі безпосереднього професійного міжособистісного спілкування;

– рецепція перспектив інтегрованості цифрової освіти в навчальний процес з позицій її відповідності вектору розвитку інформаційного суспільства. Виявлено не тільки ціннісну когерентність цифрової освіти означеному типу суспільства, а й її спроможність бути ретранслятором його цінностей, а відтак – бути одним із факторів формування фахівця інформаційної доби. Окреслено зворотну тенденцію спроможності фахівців, інтелектуальний тип яких сформований засобами цифрового навчання, стати провідниками соціальних трансформацій.

Уточнено:

термінологічну шереду дослідження та значення понять «професійна соціалізація», «соціальна адаптація», «суспільна трансформація», «етос професії», «габітус професії», «проксеміка», «покоління проксі», «неотрайби», «адаптивні соціальні практики», «прекаріат», «професійна освіта», «універсальне знання», «спеціальне знання».

Теоретичне й практичне значення отриманих результатів.
Проведений у дисертаційній роботі аналіз філософських аспектів соціальної

адаптації особистості студента сприяє глибшому осягненню трансформацій вищої освіти в Україні, а також відкриває нові можливості для стратегічного планування напрямів її становлення в контексті парадигми людиноцентризму. Це стосується можливостей розроблення нової моделі навчання й виховання, яка ґрунтується на гармонізації інтересів особистості і суспільства.

Отримані результати дослідження можуть послугувати випрацюванню дієвих принципів регулювання педагогічного процесу у ЗВО України з урахуванням складних і в дечому суперечливих тенденцій, які виявляються на глобальному і макросоціальному рівнях.

Результати дослідження також можуть бути використані в навчальному процесі у ЗВО України, зокрема при викладанні філософії, соціології, політології тощо, в організації і проведенні виховної роботи зі студентами.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є результатом самостійної пошукової роботи авторки. Основні положення і висновки дослідження зроблені дисертанткою самостійно та оприлюднені нею в одноосібних публікаціях.

Апробація результатів дисертаційного дослідження. Дисертація пройшла апробацію на методологічних семінарах і засіданнях кафедри філософії, біоетики та історії медицини Національного медичного університету імені О.О. Богомольця. Основні ідеї та положення дисертаційної роботи оприлюднені на таких конференціях: Міжнародна наукова конференція «Дні науки філософського факультету – 2012» (Київ, квітень 2012 р.), Міжнародна науково-теоретична конференція студентів і аспірантів «Україна і світ: гуманітарно-технічна еліта та соціальний прогрес» (Харків, квітень 2014 р.), Міжнародна науково-практична конференція, присвячена Всесвітньому Дню здоров'я 2014 року (Київ, квітень 2014 р.), Всеукраїнський «круглий стіл» «Інформаційне суспільство: його проблеми та перспективи у ХХІ столітті» (Київ, березень 2015 р.), Другі академічні читання пам'яті Г.І. Волинка «Філософія, наука і освіта» (Київ, квітень 2017 р.), ІХ Міжнародна науково-практична конференція «Спадщина Г.С. Сковороди: минуле та сучасне» (до 295-річчя від дня народження Г.С. Сковороди) (Харків, грудень 2017 р.), ХІХ Всеукраїнська науково-практична конференція «Україна ХХІ століття: тенденції та перспективи розвитку» (Київ, жовтень 2018 р.), Міжнародна науково-практична конференція «Релігія та медицина», присвячена пам'яті свт. Луки (В.Ф. Войно-Ясенецького) (Київ, червень 2019 р.), ІІ Міжнародна науково-практична конференція «Філософія релігії та медицини в постсекулярну добу», присвячена пам'яті свт. Луки (В.Ф. Войно-Ясенецького) (Київ, червень 2020 р.).

Публікації. Основні положення та результати дисертаційного дослідження висвітлено у 17 одноосібних публікаціях, із яких: 6 статей – у фахових виданнях України з філософських наук, 1 – у закордонному періодичному виданні з напрямку, з якого підготовлено дисертацію, а також 10 – в інших виданнях та збірниках матеріалів конференцій.

Структура і обсяг дисертаційного дослідження. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів (які містять сім підрозділів), висновків до

розділів, загальних висновків, а також списку використаних джерел (250 найменувань). Загальний обсяг дисертації становить 204 сторінки, основна частина – 180 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано актуальність обраної теми, з'ясовано ступінь її наукової розробки і зв'язок з науковими програмами, визначено об'єкт, предмет, мету і завдання дослідження, його теоретико-методологічні засади, розкрито наукову новизну, теоретичне і практичне значення роботи, її апробованість, структуру дисертації.

У першому розділі «Теоретико-методологічні засади дослідження особистості студента» на основі експлікації антропологічної проблематики в історії європейської філософської традиції проаналізовано концептуальні підходи до особистості людини, яка здобуває університетську освіту в ключі запитів до неї з боку суспільства. Визначено термінологічно-понятійний апарат, методологічні принципи і теоретичні методи дослідження.

У підрозділі 1.1. «Освітні аспекти соціалізації людської особистості в ретроспективі європейської філософії» наголошується, що в історії європейської філософської думки обґрунтовані різні ідеї щодо природи, сутності і призначення людини, які віддзеркалюють не просто особистісні авторські позиції, а й духовні ситуації, світоглядні парадигми різних історичних епох, особливості соціально-культурного буття, що опосередковано відтворюються в освітніх моделях кожної історичної доби.

Починаючи з V ст. до н.е., у працях Протагора, Сократа, Платона, Аристотеля, філософів пізньої античності закладаються основи європейської інтелектуальної традиції осмислення освітніх аспектів соціалізації людської особистості. Антична традиція утворили певну парадигму освітніх аспектів соціалізації людської особистості у цей період. Більш детально, освіченість визнавалася атрибутом соціального статусу вільного громадянина; вона, за окремими виключеннями, була засобом інтеграції до суспільства; домінуючою була парадигма універсального знання; ідея вродженості знання поєднувалася із вимогою особистісного вдосконалення через навчання; привілейованого статусу набуло теоретичне, а не практичне знання; знання переважно абсолютизувалося, а не інструменталізувалося.

У добу Середньовіччя освіта розвивалася на ґрунті ціннісного знання, у тісному зв'язку з християнською релігією і мораллю і інститутом Церкви. Це був універсальний, теоретичний споглядальний, але такий, що набував певного інструментальних конотацій тип знання. Як і в попередню історичну добу освіченість людини і її соціальний статус узалежнювалися. Хоча людина визнавалася внутрішньо автономною духовною істотою, освіта і траєкторія особистісного розвитку детермінувалися корпоративною належністю.

Починаючи з епохи Відродження у філософській думці переважає розуміння людини як вільної, відкритої, здатної творити власне буття за внутрішнім покликанням. Хоча, як і в попередні епохи визнається пріоритет універсального знання, стирається демакарційна лінія між теорією і практикою.

Суспільно-цінними проголошується як теоретичне, так і практичне знання, що засвідчує зростаючі тенденції до його інструменталізації. Поступово у суспільній свідомості утверджується емпіризм щодо розуміння інтелектуального потенціалу людини, важливість особистих зусиль, а не лише природних здібностей, для здобуття освіти.

Філософія доби Нового часу характеризується секуляризацією, раціоналізацією і інструменталізацією знання. Це, подекуди, набуває маргінальних форм некритичного ставлення до пізнавальних можливостей людини, ідеалізації певних соціальних парадигм («суспільство розуму») і сприяє вкоріненню філософській і науковій думці редуціоністських форм сприйняття дійсності (наприклад, механіцизму). Домінуючою стає картезіанська модель людської особистості, атрибутами якої проголошується розум, мислення.

Поворот західноєвропейської філософської думки в бік поглибленої рефлексії проблеми людини, драматичних колізій її внутрішнього світу відбувся на тлі наростання кризових явищ у Європі наприкінці ХІХ – першої половини ХХ ст., руйнування в людини почуття психологічної та соціальної стабільності.

У цей період поряд з уявленнями про людину як про розумну, моральну, цілісну істоту, суб'єкта духовної діяльності, притаманними представникам німецької класичної філософії, розвивається й соціоцентричний підхід відповідно до якого розвиток і соціалізація особистості залежить від стану суспільства: його економічного базису і надбудови, якості і рівня солідарності між людьми, функціонування соціальних інституцій тощо (К. Маркс, П. Сорокін, Е. Дюркгейм та ін.). На противагу класичним підходам до людської особистості відбувається зародження некласичних підходів до неї як суперечливої, ірраціональної істоти (А. Шопенгауер, Ф. Ніцше, З. Фрейд); звернення у філософії М. Гайдеггера, С. К'єркегора, К. Ясперса, Ж.-П. Сартра, М. Бердяєва до духовних переживань людини, основних екзистенціалів її буття (турбота, страх, свобода, трансценденція тощо). Водночас в межах філософської антропології М. Шелера і Г. Плеснера та інших спостерігається виток повернення до ренесансних поглядів на людську особистість, що актуалізує дискурс її різнобічного розвитку і універсалізація знання.

Друга половина ХХ – початок ХХІ ст. проблема людини, формування її як особистості постає не тільки основним питанням багатьох філософських напрямів і шкіл, а й предметом загальногуманітарного наукового дискурсу. Сучасна філософія пропонує різні, а інколи протилежні варіанти відповідей на означені в попередні епохи питання щодо освітніх аспектів соціалізації людської особистості. Наразі у філософському дискурсі немає чіткої усталеної конвенції щодо більшості з цих питань.

Для прояснення адаптаційних механізмів у середовищі сучасного студентства нами залучено педологічні підходи проксеміки М. Маффесолі, а також ідеї В. Гьосле, Е. Морена, П. Бурдьє, З. Баумана, Е. Гідденса, Г. Стендінга, Дж. Рометті, У. Штрауса, Н. Хау та інших.

Концептуальним підґрунтям роботи є праці класиків філософської і соціально-філософської думки, сучасних зарубіжних і вітчизняних філософів, теоретиків осмислення особливостей самореалізації особистості людини в трансформаційних умовах глобалізованого ринкового інформаційного суспільства: В. Андрущенко, Є. Бистрицького, Ж. Бодрійяра, В. Вашкевича, Г. Дебора, А. Єрмоленка, М. Кастельс, М. Козловця, В. Кремень, Н. Лумана, В. Ляха, Г. Маркузе, М. Маклюєн, М. Михальченка, Х. Ортеги-і-Гассета, Я. Пелікана, О. Полисаєва, М. Поповича, П. Сауха, О. Тоффлера, Ф. Фукуями, В. Франкла, Е. Фромма та інших.

Філософському переосмисленню змісту вищої освіти в умовах реалій сучасного суспільства, ретроспективі і перспективі розвитку європейської університетської освіти присвячені дослідження таких зарубіжних і українських філософів і науковців як О. Абакумова Н. Бойченко, Е. Балашова, Л. Волосникова, Л. Горбунова В. Давиденко, Р. Дорохіна, О. Дубасенюк, Н. Іщук, С. Капустін, П. Кралюк, М. Лукашенко, О. Навроцький, Б. Нагорний, С. Рижаківа, Н. Сидорчук, Н. Щербакова, М. Яковенко, І. Васильєва, О. Вячеславова та інші.

У підрозділі 1.2 «Понятійно-термінологічний апарат та методи соціально-філософського дослідження особистості студента» з'ясовуються методологічні засади і визначається термінологічно-понятійний апарат дослідження.

Провідними методологічними парадигмами дослідження є синергетичний, культурно-історичний, феноменологічний підходи. Синергетичний підхід, адекватний завданню вивчення особистості студента в контексті його залучення в соціальну спільноту студентства, а цієї спільноти – у соціальну структуру суспільства. У процесі зіставлення різних концепцій формування особистості студента застосовано культурно-історичний підхід і метод компаративного аналізу. Це дозволило дослідити основні історичні етапи формування спільноти студентства як соціального феномена в контексті суспільних трансформацій, властивих тій чи тій історичній епосі. Культурно-історичний підхід доповнено принципом історизму, що передбачає послідовність вивчення окреслених проблем. Феноменологічний підхід є адекватним для виокремлення певної сукупності феноменів, які становлять сутність соціальної спільноти студентства. Він дозволяє вивести загальні характеристики окремих феноменів, які екстраполюються на конкретну культурно-історичну ситуацію, з урахуванням соціально-економічних, політичних і духовних контекстів. Дослідження сучасного етапу адаптації особистості студента до суспільних трансформацій здійснено із залученням методологічних принципів проксеміки, значущих для виявлення закономірностей формування етосу і габітусу майбутнього професіонала в контексті виникнення трайбалістського типу соціальності.

Особистістю студента вважаємо індивіда, що перебуває на етапі первинної професійної соціалізації та інтегрує соціальні атрибути, з одного боку, особистості, а з другого – учня і професіонала. Це особа, яка засвоює спеціальні, загальноосвітні, духовні (моральні, естетичні, соціальні) знання,

здійснюючи це невід’ємно від світогляду і особистісних цінностей, набутих у процесі попередньої соціалізації. Соціальною адаптацією трактуємо нелінійний процес, що містить розгалуження адаптивних соціальних практик, а значить, є локусом плюралізації життєвих стратегій пристосування до соціальних пертурбацій. Суспільною трансформацією вважаємо будь-які істотні поступові перетворення соціальної системи різної глибини і спрямованості, що зумовлені не стільки зовнішніми чинниками, скільки внутрішніми потребами суспільства.

Другий розділ «Особистість студента в дискурсі соціальної стратифікації суспільства» присвячено вивченню ідентифікаційних характеристик, що вирізняють студентство поміж інших соціальних спільнот. У ньому обґрунтовано культурно-історичну і прикладну специфіку впливів цієї групи на формування особистості студента.

У підрозділі 2.1. «Формування соціальної спільноти студентства в Європі: культурно-історичний контекст» показано основні історичні етапи розвитку феномену європейського студентства.

В історичній ретроспективі феномен європейського студентства виник в епоху Середніх віків з формуванням перших європейських університетів. Перші університети постали у пізньому Середньовіччі (XI – початок XII ст.), у результаті реформування духовних шкіл як осередки підготовки духовенства. Першими європейськими університетами стали такі: Болонський (1088 р.), Паризький (1160 р.), Оксфордський (1167 р.), Кембриджський (1209 р.), Падуанський (1222 р.), Неапольський (1224 р.).

Економічними і суспільно-політичними передумовами виникнення університетів стали потреба в більшою, порівняно з Античністю, спеціалізацією знання і поділ на духовну та світську владу. Духовними передумовами появи університетів стали впливовість християнської релігії і значне посилення соціального інституту Церкви. Впливовість християнської релігії стосувалася не лише змісту і характеру освіти. Оскільки університети, навчаючи і присвоюючи відповідні кваліфікації представникам різних народів, надавали своїм випускникам право працювати за фахом в різних країнах християнського світу (*licentia ubique docendi*), християнство виступало глобалізаційним чинником.

Виникнувши під патронатом християнської Церкви, університети організаційно і функціонально підпорядковувалися їй та загалом сприяли відтворенню корпоративізму середньовічного суспільства, визначаючи вектори інтеграції освічених людей у соціальні структури. Освіта детермінувалася жорсткою соціальною стратифікацією від покоління до покоління в межах стану або корпорації. Це сприяло співіснуванню кількох освітніх систем, що в різних пропорціях поєднували універсальне і професійне знання. Переважно універсальне знання для дворянства, феодалів, духовенства; переважно професійне знання (цехове навчання) – для міського населення.

У цей період було закладено й інституційні моделі класичного університету, зокрема університетську автономію, наявність факультетів, кодифікацію знання, учених ступенів і звань, що й сьогодні має істотний вплив на життя студентства та професорсько-викладацького складу. Хоча кожен

університет був відносно автономною структурою, у XII столітті склалися дві основні моделі європейських університетів: болонська (університет студентів) та паризька (університет магістрів).

Поява університетської освіти в цю епоху зумовила формування студентства як соціального феномену, соціальний статус якого був аморфним. Спочатку студенти не мали своїх об'єднань, укладаючи з представниками університетів індивідуальні контракти про навчання. З часом з'явилися вільні асоціації, *societas*, орієнтовані на захист особистих прав студентів, які до них належали. А в XIII столітті почали складатися об'єднання студентів і викладачів за мовною і племінною спорідненістю, що створювало передумови формування так званих «націй» (земляцтв), які характеризувалися згуртованістю, а також певною автономією в межах університетських структур, розвинутим самоврядуванням. Також студенти об'єднувалися за політичними, культурними, філософськими та іншими уподобаннями.

Одночасно з національними поступово почали формуватися інтернаціональні студентські спільноти, наприклад, ваганти (голіарди). Ваганти, які були представлені мандрівними кліриками, учителями, поетами, являли собою своєрідний субкультурний дискурс студентства, орієнтованого на здобуття і поширення знань, що сприяло становленню академічного співтовариства. Інший субкультурний дискурс було втілено в так званих закритих студентських орденах Європи, які були елітарними ієрархічними об'єднаннями з чітко визначеною ідейною, зазвичай політичною, метою (наприклад, німецький Буршеншафт). Цей дискурс також затребуваний у системі сучасної університетської освіти – у вигляді елітарних університетських братств (наприклад, Ліги Плюща).

У добу Середньовіччя було закладено етос університетської спільноти, заснований на прагненні до знань; основи наукової етики і етики відносин між студентами і професорами; тезаурус поведінки студента як усередині університету, так і в громадських місцях тощо.

У добу Відродження професійна соціалізація студентства відбувалася в дискурсі парадигми «*homo triumphans*» (Charles Trinkaus), тобто вільної, самодостатньої істоти, господаря свого життя. Ці процеси тривали невіддільно від трансформації соціально-культурного буття: розвитку міст, промисловості, зародження приватновласницьких відносин у країнах Європи. У першій третині XIII – XVI ст. тут посилилася національна компонента освітньо-виховного процесу, що передбачало контроль за діяльністю студентів з боку держави. Університети стали джерелом ідеологічної підтримки для держави, але не втратили свого значення в дискурсі локусу інтересів церкви. Якщо державі були потрібні кваліфіковані дипломати, службовці, то церкві – освічені проповідники, знавці церковного права тощо. Одночасно з актуальною для тогочасних європейських університетів орієнтацією на парадигму освітнього універсалізму виникає меркантилізм, що створює попит на «корисне знання».

У добу Нового часу з розвитком капіталізму виникає потреба в інтенсифікації виробництва і зменшенні виробничих витрат. Посилюється запит з боку соціуму на освічених людей, орієнтованих на прикладні наукові

дослідження, відбувається інституалізація науки і формування зародків позитивістської парадигми професійної освіти, що призводить до зменшення гуманітарної компоненти знання порівняно зі знанням «корисним». Розвиваються партнерські моделі взаємодії соціальних інституцій: з одного боку, науки і освіти із суб'єктами економічної діяльності; а з другого боку – науки і освіти з державою.

На початку ХІХ століття сформувалася класична модель європейського університету (т. зв. Гумбольдтівський університет), основними принципами якого стали такі: єдність науки і викладання; свобода вчити і вчитися; провідна роль філософського факультету. При цьому під філософією розумілася не лише філософія, а й сукупність різних наук – як гуманітарних, так і природничих. Упродовж ХІХ сторіччя майже всі європейські університети, крім суто теологічних, зазнали секуляризації, що й визначило, загалом, світський характер освітнього процесу в європейських країнах. Остаточно утвердився соціальний статус студентства і розуміння його значення для виробництва суспільних благ.

Протягом ХХ століття тривало формування сучасного типу європейського університету як професійної корпорації і як ідеального типу структури виробництва та відтворення знання, що виконує навчальну, дослідницьку, професійну, сервісну, культурну і гуманістичну функції. Відбувся відхід від класичної моделі європейського університету, яка сформувалася наприкінці ХVІІІ – на початку ХІХ ст. Як нинішня європейська філософська думка демонструє різні трактування людської особистості, так і вища школа в Європі сьогодні є багатоманітною. Вона орієнтована на формування особистостей, що можуть працювати в різних сферах. Тому в Європі нині майже немає класичних університетів, де існували б три основні факультети (філософський, медичний та юридичний). Зате є університети і широкопрофільні, і вузькопрофільні, як гуманітарні, так і технічні, що пропонують різноманітні змістовні і формальні конфігурації синергії універсального і спеціального знання.

У підрозділі 2.2. «Професійна соціалізація студентства як соціальна адаптація» доводиться, що студентство становить собою специфічну соціальну спільноту, що формується в процесі адаптивної стадії професійної соціалізації.

Студентство є соціальною спільнотою, поєднаною схожими інтересами, соціальним статусом і етосом за певної вікової однорідності. Належачи до спільностей, орієнтованих на «майбутнє в теперішньому», воно відтворює довготривалі стратегії професійної соціалізації, спрямовані на поповнення верстви висококваліфікованих фахівців та інтелігенції, та є об'єктом значних очікувань з боку суспільства. Як соціальна спільнота воно постійно відтворюється в часі і просторі, а також має досить помітний причинно-наслідковий вплив на велику кількість індивідів, на інші соціальні спільноти і на соціокультурний світ загалом.

У межах філософсько-антропологічного дискурсу феномен студентства інтерпретується інтегративно як сукупність особистостей, які відрізняються від загалу людей певними якостями (інтелект, гідність, високий рівень

відповідальності тощо). Перспективно, із структурно-функціональних позицій, це сукупність людей, які посідатимуть значне місце в соціальній ієрархії, належатимуть до тих, хто матиме істотний вплив на політичну, економічну, науково-інтелектуальну та інші сфери суспільного буття. Іншими особливостями студентства є спільність мети, яка полягає в здобутті вищої освіти, часова обмеженість існування студентської групи за її відносної стабільності, досить висока інтенсивність спілкування, вагома з позицій професійної соціалізації. У контексті нашої проблематики студентство належить до найбільш мобільної, адаптивної і соціально активної групи, яка активно сприймає і продукує новації, виступаючи актором соціальних перетворень і реформ.

Студентство є перехідною соціальною спільнотою: від учнівства до професіоналів. Якщо соціалізація є процесом соціокультурної інтеграції особистості і соціуму, то професійна соціалізація передбачає розвиток професійної свідомості через практики пристосування до правил і норм, які діють у певному середовищі.

Професійна соціалізація пов'язана із втратою попередньої соціальної ідентичності (учень) і набуття нової (студент). Криза попередньої ідентичності актуалізує внутрішні ресурси для входження молодої людини до нового соціального пласта. Дискурс «студентство» пропонує варіант корпоративної ідентичності, що створює відчуття причетності і захищеності людини завдяки належності до спільноти людей, об'єднаних справою. Прийняття цього типу ідентичності супроводжується ранжуванням норм і цінностей особистості, коли пріоритет надається цінностям, що є конвенційно-оптимальними з позицій майбутньої професійної діяльності. Подекуди це супроводжується партикуляризмом або корпоративним егоїзмом, коли корпоративні інтереси мають більший авторитет, ніж індивідуальні, суспільні чи інші групові інтереси. Виховуючи в людини лояльно-групову свідомість та інкорпорує свого члена, корпорація бере на себе певні обов'язки перед нею.

У третьому розділі «Проблеми формування духовних цінностей сучасної студентської молоді» розкрито закономірності трансформації аксіосфери сучасного студентства в контексті соціальних процесів сьогодення.

У підрозділі 3.1. «Специфіка соціальності сучасної доби» обґрунтовано найбільш специфічні риси соціальності, значущі з позицій актуальних суспільних трансформацій. З оперттям на ідеї дослідників соціальності в добу Постмодерну З. Баумана, У. Бека, Ж. Бодрійяра, Е. Гідденса, М. Маффесолі, М. Кастельса, М. Маклюєна, Дж. Огілві, Г. Стендінга, В. Рометті, У. Штрауса, Н. Хау та інших систематизовано чинники сучасної соціальності, найбільш вагомими з позицій формування молодого покоління.

Серед них негативними є такі: криза соціальності та інструменталізоване ставлення до Іншого. Амбівалентно на соціалізацію молодого покоління впливають такі чинники: «плинна сучасність» (З. Бауман) і «чисті стосунки» (Е. Гідденс); формування класів прекарітату (Г. Стендінг) і «нових комірців» (В. Рометті); зростаюча глобалізація; панування споживацьких інтенцій у суспільстві; активний розвиток інформаційного суспільства і проникнення

віртуальної реальності в усі сфери буття соціуму. З-поміж позитивних відзначено такі: наявність широкого кола можливостей для самоактуалізації і самореалізації особистісного потенціалу завдяки плюралізації варіантів вибору: навчального закладу, форм навчання, країни здобуття освіти; освітніх, наукових і творчих платформ як способу самоосвіти і саморозвитку.

Рушійною інновацією, визначальним чинником суспільних трансформацій, а отже й освітнього простору сучасних ЗВО є технологія Інтернет, яка виступає не тільки провайдером, а й парадигмою інформаційного суспільства. З-посеред наслідків впливу Інтернету на освіту названо такі: трансформація соціального хронотропу, яка полягає, з одного боку, в перетворенні вільного часу на простір самовдосконалення і самоздійснення (О. Абакумова), а з другого боку – в абсолютизації руху і швидкості як самодостатніх цінностей (номадизм); горизонтальний принцип комунікації і соціальної взаємодії, що демократизує взаємодію між акторами, децентралізує соціальні інституції, змусивши їх працювати в мережевому (горизонтальному), а не ієрархічному (вертикальному) режимі (Н. Вінер, М. Кастельс, М. Маклюен, Е. Тоффлер та інші); спроможність Інтернету бути фактором стратифікації суспільства, коли соціальний статус людини все більше визначатиметься її «залученістю» у взаємодію в мережі Інтернет чи «вилученням» з неї (М. Кастельс); насамкінець, феномен «смерті ідеальної фаховості», коли загальнодоступність інформації підживлена масовою некомпетентністю її споживачів спричиняє «нерозрізнення» професіоналів від обивателів, тих, хто чогось досяг у певній сфері, і людей без жодних досягнень (Т. Ніколс).

Сучасне суспільство розвивається в умовах економіки знань, яка ґрунтується на визнанні визначальної ролі у зростанні економіки людського капіталу (М. Блауга, Т. Шульц), що перетворює сферу освіти на ринок освітніх послуг; виявляється в поєднанні освітніх і ринкових тактик і стратегій розвитку ЗВО.

Фінансування навчання відбувається на трьох ключових постулатах: транспарентності (відкритості ринку освітніх послуг), гнучкості, сумісності (комбінація різних систем фінансової допомоги). На національний розподіл основних і додаткових джерел фінансування в умовах національних освітніх систем впливають економічні, політичні й культурні чинники в усій різноманітності їхньої взаємодії. Нині впливовими є тенденції Нової Реформації (Дж. Огілві), які виявляються в переході влади від політичної до економічної системи, що посилює і пришвидшує взаємодію між науково-освітнім і бізнес-середовищем, диверсифікує фінансові джерела навчання. Отже, у сучасних умовах ЗВО змушені втримувати баланс між, з одного боку, місією навчання, виховання молодого покоління, а з другого боку – виживання в умовах ринкового суспільства.

Істотний вплив на освітню сферу європейських ЗВО має глобалізація. Глобалізація освіти передбачає прийняття національними системами освіти відповідних універсальних конвенційних принципів світового освітнього співтовариства. Одним із факторів конкуренції ЗВО на глобальному рівні стала

стандартизація освітніх послуг, має і позитивні, і негативні наслідки для освітнього простору людства.

Не менш значущими для розуміння адаптаційних практик сучасних ЗВО і студентської молоді є феномени, які втілюють, так би мовити, позаінституційні, переважаючі настрої у суспільстві. Серед таких особливо відзначимо феномени «плинної сучасності», описаний З. Бауманом, який характеризується нестабільністю соціальних інститутів, зростанням ролі невизначеності у всіх сферах суспільного буття, постійними стрімкими трансформаціями, що вже стали нормою і змушують людей призвичаюватися до них, виступають детермінантами пертурбацій на ринку праці, безперервного навчання і змін освітніх парадигм: від «Бути. Знати. Діяти» до «Бути. Вчитися. Діяти».

У підрозділі 3.2. «Ціннісні орієнтації в студентському середовищі в контексті адаптивних соціальних практик» обґрунтовано гіпотезу коеволюції соціальності і життєвих стратегій нинішнього студентства.

Сучасний світ існує в часи глобального капіталізму, який, як слушно висловилася Маргарет Тетчер, не має альтернатив («There is no alternative» (TINA)). Попри це альтернативними можуть бути життєві стратегії відповіді на його виклики, що типологізуються в межах, з одного боку, адаптації чи гіперадаптації, а з другого боку, дезадаптації, у різноманітності проявів і амплітуд цих явищ.

Адаптивні соціальні практики умовно поділяються на інституційні та позаінституційні, хоча межа між ними нечітка. Інституційними адаптивними соціальними практиками вважаємо розроблений, формалізований і запропонований соціальними інститутами студентській молоді спосіб інтеграції в суспільство «плинної сучасності». Позаінституційними адаптивними соціальними практиками є, на нашу думку, неформальні спонтанні повторювальні практики реагування на суспільні трансформації, які набувають поширення для значного загалу молодих людей.

Інституційно легітимізованою адаптивною практикою, адекватною викликам глобалізації і конкуренції на ринку праці, є насамперед академічна свобода і студентів, і професорсько-викладацького складу. У сфері європейської вищої освіти вона найбільш повно втілилася у створенні Болонської системи в Європі, яка передбачає збільшення мобільності студентів та викладачів, сприяє зняттю національних освітніх бар'єрів, дозволяє молодим людям набувати знання в різних країнах світу.

Наступною інституційно легітимізованою адаптивною практикою є дуальна освіта, яка передбачає поєднання навчання у ЗВО з навчанням на робочих місцях, що належать різним (державним і приватним) організаціям з метою набуття певної кваліфікації. Для порівняння, прикладом гіперадаптаційних до вимог ринку практик є так звані корпоративні університети, як готують «нових комірців», редукуючи людину «до функцій і опцій», що руйнує цінності європейської освітньої традиції.

Точку біфуркації між адаптацією і дезадаптацією містять феномени інформаційного суспільства і прекарності. Наразі розвиток інформаційних технологій значно переформатував ринок праці, завдяки чому одні люди

втратили, а інші знайшли робочі місця. Щодо прекарності, то саме молодь у віці від 15 до 25 років є найуразливішою групою для прекаріатизації, оскільки молоді люди є тими, хто закінчив школу і коледж тільки для того, щоб у результаті роками перебувати в невизначеності (Г. Стендінг). Водночас досить значна частина молодого покоління свідомо обирає такий формат роботи через гнучкість її графіка.

Неінституційні адаптивні практики детермінуються особистим вибором молодих людей. Ці практики можуть бути розглянуті з різних методологічних позицій. Зокрема, з позицій їхньої належності до конформізму і нонконформізму або в контексті молодіжних субкультурних рухів і утворень або генераційної теорії поколінь. Усі ці підходи є важливими, але недостатніми для реалізації завдань, поставлених у цьому дослідженні.

Узагальнення означених підходів дало змогу виокремити такі локуси адаптації студентської молоді: належність до фізично-цифрового світу; надвисока персоналізація праці; відкритість до інновацій і технологій, гнучкість, схильність до дивергентного мислення тощо.

Локусом порівняння адаптивних і гіперадаптивних практик в середовищі студентської молоді обрано життєві стратегії трайбалізму (адаптація) та номадизму (гіперадаптація). На цій основі систематизовано спільні риси і відмінності життєвих стратегій покоління проксі (термін Н. Ішук) та номад. Доведено переваги трайбалістської життєвої стратегії (проксеміки), що порівняно з номадизмом передбачає геній локусу (Genius Loci), укорінення – у певному соціальному просторі, у теперішньому моменті, найголовніше – в емоційно близькій спільноті людей. Така вкоріненість має й негативні соціальні наслідки – орієнтованість на короткострокове планування та намагання опікуватися лише тими проблемами, які стосуються людини і її безпосереднього оточення.

У підрозділі 3.3. «Цифрова освіта і її вплив на молоде покоління» осмислено наслідки посилення впливу віртуальної компоненти освітньо-виховного процесу на формування аксіосфери студентства. На основі праць Д. Белла, Дж. Гелбрейта, М. Кастельса, М. Маклюєна, Й. Масуди, Е. Тоффлера, А. Турена показано і значний освітній потенціал цифрової освіти, і її вади.

Цифровою освітою вважаємо новітню форму дистанційної освіти, яка здійснюється за допомогою цифрових технологій завдяки використанню Інтернету, коли учасники комунікації віддалені один від одного фізично, проте поєднані символічно – спільною справою і простором віртуального спілкування. Специфіку, яка відрізняє цифрову освіту від аудиторної і звичайної дистанційної освіти, ми узагальнюємо в такий спосіб: «людина – машина – людина» (цифрова освіта); «людина – засіб комунікації – людина» (дистанційна освіта) «людина – людина» (аудиторна освіта).

Високий освітній потенціал цифрової освіти пов'язаний, по-перше, зі специфікою технології Інтернет, а по-друге, зі спроможністю комунікаторів скористатися цими перевагами. З-посеред її найбільш значущих переваг такі: по-перше, спроможність актуалізувати новітні методики навчання, по-друге, здатність забезпечити безперервність навчального процесу в умовах гострих

соціальних криз (безпековий момент), таких як пандемія SARS-CoV-2 2020–2021 років. Іншими перевагами цифрової освіти є її необмеженість просторовими, а подекуди й часовими параметрами, мультимедійність, інтерактивність, можливість синхронізації різноманітних видів навчальної діяльності, швидкість і простота налагодження комунікації між усіма учасниками освітнього процесу, гнучкість графіка навчання, економія часу, який може бути використаний для самоосвіти, максимальне наближення до формату face-to-face навчання (наприклад, технологія ZOOM), можливості безперервного навчання протягом усього життя, певний потенціал щодо накопичення «соціального капіталу» через віртуальні репрезентанти своєї навчальної або професійної діяльності тощо.

Недоліки цифрової освіти також пов'язані з технологічними особливостями і, так би мовити, людським фактором, неготовністю комунікаторів скористатися перевагами цифрових технологій (відсутністю цифрових компетенцій), що виявилось під час пандемії коронавірусу. Крім цього, цифрова освіта обмежує деякі функції професійно-педагогічної комунікації, передусім експресивну (обмін емоціями) та встановлення стосунків. У її процесі втрачають сенс фактори міжособистісного комунікативного простору, а також певні екстралінгвальні і стильові аспекти взаємодії викладача зі студентами; мінімізується можливість контекстуального спілкування тощо.

Гальмівним є вплив суто цифрової освіти на засвоєння студентством етосу і габітусу професії, тобто на професійну соціалізацію. Незначним є й виховний потенціал цифрової комунікації в системі вищої освіти. Це пов'язано з тим, що, забезпечуючи інформаційний, інтерактивний і перцептивний типи взаємодії, вона не створює передумов для інтерсуб'єктивного спілкування – екзистенційної комунікації, результатом якої є взаєморозуміння. Проведення занять онлайн, навіть у межах малих комунікативних груп, не сприяє формуванню довірливих міжособистісних стосунків, скоріше звичці до швидких модульних взаємодій. Наслідком цього може стати мінімізація виховної функції вищих закладів освіти.

ВИСНОВКИ

1. Концепт «особистість студента» є культурно-історичним (за характером) і наповненим значною кількістю конотацій (за змістом). Особистістю студента ми трактуємо особистість, що перебуває на етапі первинної професійної соціалізації та інтегрує соціальні атрибути, з одного боку, особистості, а з другого, – учня і професіонала.

2. Ретроспективно особистість студента доцільно досліджувати в рідчизні соціальної спільноти «студентство», яка, виникнувши в добу Середньовіччя, протягом наступних епох не тільки зазнала трансформацій відповідно до вимог суспільства, а й сама впливала на його поступ. Змінними векторами адаптації університету як соціального інституту до суспільства були такі: вектор партнерства університету з соціальними інститутами церкви, держави та економічними соціальними інститутами, а також ранжування універсального і

спеціального знання в університетській освіті. Протягом століть трансформувалася і соціальний статус студентства, який еволюціонував від аморфного до фіксованого й значущого в системі соціальної ієрархії.

3. Студентство є соціальною спільнотою, яка поєднана не лише соціальним статусом і рівнем очікування від неї з боку суспільства, а й іншими істотними етичними, інтелектуальними, діяльними тощо характеристиками, що вирізняють її поміж інших соціальних спільнот. Дискурс «студентство» пропонує варіант корпоративної ідентичності, що створює відчуття причетності і захищеності людини через належність до спільноти людей, об'єднаних професійною діяльністю. Прийняття цього типу ідентичності супроводжується ранжуванням норм і цінностей особистості, коли пріоритет надається цінностям, що є оптимальними з позицій майбутньої професійної діяльності. У контексті нашої проблематики студентство належить до найбільш мобільної, адаптивної і соціально активної групи, яка сприймає і продукує новації, будучи прибором соціальних перетворень і реформ.

4. Процес адаптивної професійної соціалізації сучасного студента відбувається в суперечливих умовах на перетині гармонійних і дисгармонійних чинників, що є віддзеркаленням певних процесів, які тривають у суспільстві. Розв'язання кризових явищ в освіті потребує системних рішень, реалізація яких неможлива без урахування стану і перспектив розвитку суспільства. Серед значущих характеристик, які впливають на особистість студента, найбільш істотними є такі: формування інформаційного суспільства і панування мережевої логіки в різних сферах суспільного буття; розвиток економіки знань; зростаюча глобалізація; «плинна сучасність»; «чисті відносини»; трайбалізація суспільства; панування гедоністичних і споживацьких інтенцій; поява класів прекаріату і «нових комерсіалів»; плюралізація освітнього середовища тощо.

5. Адаптивні соціальні практики, актуалізовані в середовищі молодого покоління поділяються на інституційні та позаінституційні. До інституційних адаптивних практик належать формалізовані способи інтеграції молоді до освітнього і професійного середовища, наприклад, за допомогою механізмів академічної свободи і дуальної освіти. Наразі переважають позаінституційні адаптивні соціальні практики, в основу яких покладено неформальні повторювальні алгоритми відповіді на суспільні трансформації, спільні для значного загалу молодих людей.

6. Найбільш повно адаптивні соціальні практики сучасної молоді втілюються в концепті «покоління проксі» (термін Н. Ішук), що вирізняється специфічними характеристиками, які дозволяють представникам цього покоління професійно соціалізуватися і особистісно актуалізуватися; інтегруватися до фізично-цифрового світу на когнітивному, ціннісному і діяльному рівнях, не втративши водночас укоріненості в повсякденному бутті.

7. Актуальним локусом соціальної адаптації для сучасного студентства є цифрова освіта, яка амбівалентно впливає на формування особистості студента. Забезпечуючи здатність до безперервності навчального процесу в умовах гострих соціальних криз, вона виступає носієм позитивних і негативних

атрибутів віртуальної комунікації. Якщо з позицій освітньої функціональності така освіта має більше переваг, аніж недоліків, то її вплив на виховання, формування етосу і габітусу професії – здебільшого негативний.

**Основні положення дисертаційного дослідження
викладено у таких публікаціях автора:**

Статті у наукових фахових виданнях України:

1. Бурдейна І.В. Проблема навчання та виховання особистості студента в контексті гуманізації освітнього процесу. *Політологічний вісник. Збірник наукових праць*. Київ: ВАДЕКС, 2015. Вип. 78. С. 183-192.

2. Бурдейна І.В. Діалогічна взаємодія як передумова конституювання особистості фахівця: ретроспектива та перспектива. *Актуальні проблеми філософії та соціології. Науково-практичний журнал*. 2018. Випуск 21. С. 10-13.

3. Бурдейна І.В. Обриси набуття особистісної автентичності в індивідуалізованому суспільстві. *Актуальні проблеми філософії та соціології. Науково-практичний журнал*. 2018 Випуск 22. С. 15-18.

4. Васюк І.В. Молодіжні субкультури як феномен сучасного суспільства. *Вісник Черкаського університету. Серія: Філософія. Збірник наукових праць*. Черкаси, 2019. Вип. 2. С. 92-99.

***Статті у наукових фахових виданнях України,
які включені до міжнародних наукометричних баз даних:***

5. Васюк І.В. Питання самоактуалізації та самореалізації особистості студента: філософсько-антропологічні аспекти. *Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія: Збірник наукових праць*. Київ: НАУ, 2019. Вип. 1 (29). С. 86-93.

6. Васюк І.В. Проблеми особистості в контексті соціально-філософського дискурсу. *Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія: Збірник наукових праць*. Київ: НАУ, 2020. Вип. 2 (32). С. 72-77.

Статті у іноземних наукових періодичних виданнях:

7. Vasyuk. Ethos of youth subcultures in the context of the spiritual situation in Ukraine. *Modern Science – Moderni veda. Praha. Ceska republika, Nemoros*. 2020. № 5. 156 p. P. 82-89.

Публікації у збірниках матеріалів міжнародних науково-практичних конференцій:

8. Бурдейна І.В. Завдання громадянського виховання в розбудові демократичної держави. *Україна і світ: гуманітарно-технічна еліта та соціальний прогрес*: 2014 рік: зб. матеріалів Міжнародної науково-теоретичної конференції студентів і аспірантів, 8–9 квітня 2014 р. Харків, 2014. С. 255-256.

9. Бурдейна І.В. Проблеми гуманізації сучасної медичної вищої освіти: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої Всесвітньому дню здоров'я 2014 року. Київ, 2014.

10. Бурдейна І.В. Діалогічна модель «суб'єкт-суб'єктні взаємини» між викладачем та студентом у навчально-виховному процесі. *Антропологічний та соціокультурний виміри глобалізованого світу*: матеріали Всеукраїнського «круглого столу», 26 квітня 2014 р.

11. Бурдейна І.В. Проблема навчання та виховання особистості в контексті гуманізації освітнього процесу. *Сучасні парадигми вищої медичної освіти*: матеріали XV Міжнародної науково-практичної конференції. Київ: КМУ УАНМ, 2015 р. С. 40-41.

12. Бурдейна І.В. Проблеми формування інформаційної культури студента медичного ВНЗ. *Інформаційне суспільство: його проблеми та перспективи у XXI столітті*: матеріали Всеукраїнського «круглого столу», 25 березня 2015 р.

13. Бурдейна І.В. Питання формування духовності у студентів ВМНЗ України. *Другі академічні читання пам'яті Г.І. Волинки: «Філософія, наука і освіта»*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 25-26 квітня 2017 року. Київ: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2017 р. С. 10-13.

14. Бурдейна І.В. Значення природовідповідної освіти в формуванні духовного світу сучасного фахівця. *Спадщина Г.С. Сковороди: минуле та сучасне*: матеріали IX Міжнародної науково-практичної конференція до 295-річчя від дня народження Г.С. Сковороди, 5-7 грудня 2017. Харків: ХНУРЕ, 2017. С. 25-30.

15. Бурдейна І.В. Особливості становлення особистості сучасного студента в умовах інформаційного суспільства. *Україна XXI століття: тенденції та перспективи розвитку*: матеріали XIX Всеукраїнської науково-практичної конференції. Київ: Вид-во Європейського університету, 2018. С. 229-230.

16. Васюк І.В. Проблеми взаємозв'язку біомедичної та релігійної етики у процесі підготовки майбутнього лікаря. *Релігія та медицина*: збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої пам'яті свт. Луки (В.Ф. Войно-Ясенецького), 11-12 червня 2019 р. Київ: Видавництво НМУ імені О.О. Богомольця, 2019. С. 217-221.

17. Васюк І.В. Проблема цілісності особистості у філософії та медицині як детермінанта її свободи й відповідальності у процесі самореалізації. *Філософія релігії та медицини в постсекулярну добу*: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої пам'яті свт. Луки (В.Ф. Войно-Ясенецького), 2020. Київ: НМУ ім. О.О. Богомольця, ВР ІФ ім. Г.С. Сковороди НАНУ. С. 93-96.

АНОТАЦІЇ

Васюк І.В. Соціальна адаптація особистості студента в період суспільних трансформацій: філософський аналіз. – Рукопис, 204.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.03 – соціальна філософія і філософія історії. – Національний медичний університет імені О.О. Богомольця, Київ, 2021; Університет Григорія Сковороди в Переяславі, Переяслав, 2021.

Дисертація присвячена соціально-філософському аналізу сутності соціальної адаптації особистості студента в період суспільних трансформацій.

У роботі досліджено генезу проблеми соціальної адаптації особистості студента. Визначено соціо-культурні і культурно-історичні чинники становлення спільноти студентства в контексті індивідуальних адаптивних стратегій. Обґрунтовано ідентифікаційні характеристики, що вирізняють студентство з-поміж інших соціальних спільнот у річищі індивідуальних стратегій професійної соціалізації. Виявлено і систематизовано закономірності трансформацій освітньої і ціннісної сфери сучасного студентства в контексті викликів сьогодення. Систематизовано специфіку впливу онлайн-освіти на професійну соціалізацію сучасного студентства. Особливу увагу приділено адаптивним соціальним практикам «покоління проксі», які дозволяють представникам цього покоління професійно соціалізуватися і особистісно актуалізуватися; інтегруватися до фізично-цифрового світу, не втративши вкорінення – в певному соціальному просторі, в теперішньому моменті, найголовніше – в емоційно близькій спільноті людей.

Ключові слова: «професійна соціалізація», «соціальна адаптація», «суспільна трансформація», «етос професії», «габітус професії», «проксеміка», «покоління проксі», «неотрайби», «адаптивні соціальні практики», «прекаріат», «професійна освіта», «універсальне знання», «спеціальне знання».

Vasyuk I.V. Social adaptation of the student's personality in the period of social transformations: philosophical analysis. – Manuscript, 204.

The dissertation is written to pursue a scientific degree of the candidate of philosophical sciences. The specialty is 09.00.03 – social philosophy and philosophy of history. – Bogomolets National Medical University, Kyiv, 2021; Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav, Pereyaslav, 2021.

The dissertation deals with the social and philosophical analysis of the essence of social adaptation of the student's personality in the period of social transformations.

The concept of “student's personality” is cultural and historical (in nature) and it is filled with a significant number of connotations (in content). As a student's personality, we interpret a person who is at the stage of primary professional socialization and integrates social attributes, on the one hand, of the individual, and on the other – of the student and the professional. In retrospect, it is reasonable to study the student's personality in the stream of the social community called the “students,” which, having emerged in the Middle Ages, during the following epochs not only underwent transformations in accordance with the requirements of society, but also influenced on its progress. Variable vectors of adaptation of the university as a social institution to society were as follows: the vector of partnership of the university with social institutions of the church, state and economic social

institutions, as well as the ranking of universal and specialized knowledge in university education. Over the centuries, the social status of students has been transformed, evolving from amorphous to fixed and significant in the system of social hierarchy.

The genesis of the problem of social adaptation of the student's personality has been investigated in the work. Cultural-historical factors of formation of the student community in the context of individual adaptive strategies have been determined. The identification characteristics that distinguish students from other social communities in terms of individual strategies of professional socialization have been substantiated.

The regularities of transformations of the educational and value sphere of modern students in the context of today's challenges have been revealed and systematized.

Among the significant characteristics that affect the student's personality, the most important are: the formation of the information society and the dominance of network logic in various spheres of social life; the development of a knowledge economy; the growth of globalization; "fluctuating modernity;" "pure relations;" tribalization of society; the dominance of hedonistic and consumer intentions; the emergence of precariat classes and "new collars;" pluralization of the educational environment, etc.

It is substantiated that adaptive social practices actualized among the young generation are divided into institutional and non-institutional. Institutional adaptive practices include formalized ways of integrating young people into the educational and professional environment, for example, through the mechanisms of academic freedom and dual education. Currently, non-institutional adaptive social practices predominate, based on informal repetitive algorithms for responding to social transformations common to a significant number of young people.

The specifics of the influence of online education on the professional socialization of modern students have been systematized. Its ability to the continuity of the educational process in conditions of acute social crises has been substantiated. It acts as a carrier of positive and negative attributes of virtual communication. If from the standpoint of educational functionality such education has more advantages than disadvantages, its impact on education, the formation of ethos and habit of the profession is mostly negative.

Particular attention is paid to the adaptive social practices of the "proxy generation," which allow the members of this generation to professionally socialize and personalize; to integrate into the physical-digital world without losing their roots – in a certain social space, in the present moment, most importantly – in an emotionally close community of people.

Key words: professional socialization, social adaptation, social transformation, profession ethos, profession habitus, proxemics, proxy generation, neotribes, adaptive social practices, precariat, professional education, universal knowledge, special knowledge.

Васюк И.В. Социальная адаптация личности студента в период общественных трансформаций: философский анализ. – Рукопись, 204.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата философских наук по специальности 09.00.03 – социальная философия и философия истории. – Национальный медицинский университет им. А.А. Богомольца. – Киев, 2021; Университет Григория Сковороды в Переяславе. – Переяслав, 2021.

Диссертация посвящена социально-философскому анализу сущности социальной адаптации личности студента в период общественных трансформаций.

В работе исследовано генезис проблемы социальной адаптации личности студента. Выявлены культурно-исторические факторы становления сообщества студенчества в контексте индивидуальных адаптационных стратегий. Обосновано идентификационные характеристики, которые отличают студенчество среди других социальных сообществ в ключе индивидуальных стратегий профессиональной социализации. Выявлены и систематизированы закономерности трансформации образовательной и ценностной сферы современного студенчества в контексте актуальных вызовов. Систематизировано специфику влияния онлайн-образования на профессиональную социализацию современного студенчества. Особенное внимание уделено адаптационным социальным практикам «поколения прокси», которые позволяют представителям этого поколения профессионально социализироваться и личностно актуализироваться; интегрироваться в физически-цифровой мир, не потеряв укорененности – в определенном социальном пространстве, в настоящем моменте и, что наиболее важно, – в эмоционально близком сообществе людей.

Ключевые слова: «профессиональная социализация», «социальная адаптация», «общественная трансформация», «этос профессии», «габитус профессии», «проксемика», «поколение прокси», «неотрайбы», «адаптационные социальные практики», «прекариат», «профессиональное образование», «универсальное знание», «специальное знание».

Підписано до друку 18.08.2021 р. Формат 60x84 1/16.
Папір офсет. Гарнітура Times New Roman. Наклад 100.
Зам. № 37. Ум. друк. арк. 0,9.
Виробник ФОП Домбровська Я.М Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої
справи до державного реєстру видавців ДК № 6366 від 22.08.2018 р.
08055, Київська обл., Макарівський р-он., с. Вільне,
e-mail: devis519@ukr.net